

Τό ΟΧΙ τό είπαμ' όλοι, και τό λέμε ακόμα

Μάς σταμάτησε έν' άλλο αυτοκίνητο μεταξύ Αμφιλοχίας και Άρτας, για να μάς ρωτήσει εάν ήταν αλήθεια πώς πέθανε ο Μεταξάς. Είχαν ακούσει μία τέτοια διάδοσι. Τά χάσαμε. Τι; Πέθανε ο Μεταξάς; Ούτε κεραυνός, ούτε βόμβα μπρός στά πόδια μας, ούτε τίποτε άλλο παρόμοιο ξαφνικό και τρομερό, δέν θά μάς έφερενε τόν κλονισμό πού μάς έφερε, δέν λέω η

ιδησις,

η

ερώτησις απλώς, γιατί κι' αυτοί δέν ήσαν βέβαιοι, άν και τ' άκουσαν από πολλούς. Με αγωνία τρέξαμε στην Άρτα. Εκεί πιά βεβαιωθήκαμε πώς πράγματι μάς ήλθε τό μεγάλο αυτό κακό. Λέω μεγάλο κακό, και πιστεύω πώς είναι τέτοιο, γιατί, όσα και να μπορή κανείς να πή εναντίον τού Μεταξά, πολλά και σοβαρά, είχε δημιουργηθή μία κατάσταση, ένα σύνολον, τό οποίον οι Εθνικές περιπέτειες και οι κίνδυνοι τής Πατρίδος εσφιχτόδεσαν περισσότερο

, και τού συνόλου αυτού ήταν ο Μεταξάς

η

βάσις και τό κέντρον. Δέν υπάρχει για μένα καμμία αμφιβολία πώς ο Μεταξάς, αυτή τήν περιόδο τού πολέμου, αντιπροσώπευε όλο τόν Ελληνισμό. Τά λόγια του ήσαν

η

ηχώ τών σκέψεων όλων μας.

Η πρώτη μου σκέψις και φροντίς ήταν να δώ τό πνεύμα τού κόσμου' τί αντίδρασι θά παρουσίαζε τό γεγονός. Σπεύδω να πώ ότι γρήγορα καθησύχασα. Στην Άρτα και στην Φιλιπιάδα γύρισα τά καφενεία και τά μαγέρικα, κάθησα στις πλατείες, και χώθηκα παντού όπου ήσαν στρατιώται συγκεντρωμένοι, ν' ακούσω τι έλεγαν. Τό ίδιο και στα Γιάννενα, τό ίδιο και πάρα έξω, καθώς και στον δρόμο, γιατί συχνά εύρισκα αφορμή να σταματήσω όπου μπορούσα ν' ακούσω συζήτησι και γνώμη λαϊκή. Παντού λοιπόν, παντού, όχι μόνο στις ταβέρνες και στα καφενεία, αλλά και στα γραφεία, στην γραμμή, στα Στρατηγεία, η ίδια γνώμη και η ίδια απόφασις. «Θά συνεχίσουμε τό έργον πού άρχισ' εκείνος». «Τό ΟΧΙ δέν τό είπε ο Μεταξάς προσωπικώς, τό είπαμ' όλοι και τό λέμε ακόμα». «Διπλή δουλειά τώρα, και για τήν μνήμη του, και για μάς». Τέτοιες φράσεις άκουγα παντού. Τό Πνεύμα τής Πολιτείας εξακολουθεί να κυβερνά τις σκέψεις μας. Να τό θαυμαστό και τό μεγαλειώδες τής ψυχικής επαφής στην ολότητα. Συνεχίζομ' ένα έργο πού αποφασίσθηκε εθνικώς. Δέν πρόκειται να παραλάβη μία πολιτική μερίς ένα έργον πού άρχισε άλλη μερίς- δέν είναι πολιτική κόμματος πού πρόκειται να

συνεχισθή από τό αντίθετο κόμμα, όπως συνέβη μέ τήν περιπέτεια τής Μικράς 'Ασίας. Τώρα καί οι ασπονδότεροι εχθροί τού Μεταξά θέλουν νά συνεχισθή μέ τό ίδιο σθένος τό έργον πού άρχισε μ' αυτόν ως Κυβερνήτη.

Στά Γιάννενα, έμαθα ότι νέος Πρωθυπουργός ωρίσθη ο Κορυζής. Δέν μπορώ νά κρίνω εάν θά έχη τήν πυγμή καί τό κύρος τού Μεταξά, η καλή όμως θέλησις καί η έλλειψις κάθε συμφέροντος πολιτικού ή κομματικού είναι τά προσόντα του αναμφισβήτητα. Αρκούν όμως αυτά σέ τέτοιες μεγάλες στιγμές;

Ελευθέριος Ειμαρμένος

«Η ΕΛΛΑΣ ΣΤΑ ΒΟΥΝΑ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ»

(σελ. 160)

Η ιαχή τού θριάμβου

Οι φαντάροι, όταν ομάδες-ομάδες, έφθαναν στις χτιστές πυραμίδες που έδειχναν πώς από κεί και πέρα ήταν η ουδέτερη ζώνη των συνόρων μας, με συγκίνηση γύριζαν το κεφάλι και αποχαιρετούσαν την Ελλάδα. Άλλοι πάλι, με βουρκωμένα μάτια, έσκυβαν και φιλούσαν τα βράχια της. Ήταν ανάμικτα τα συναισθήματά τους. Νοιώθανε χαρά για την νίκη, αλλά και λύπη που άφηναν την «μεγάλη αγαπημένη», μη γνωρίζοντας εάν θα την ξαναδούν. Κατηφόριζαν το βουνό, ένοιωθαν όμως κάτι, σαν μαγνήτης να τους τραβάει πίσω. Πού και πού, κοντοστέκοντο και αγνάντευαν την κορυφογραμμή που διαγράφετο στον ορίζοντα και που ολοένα ξεμάκρυνε. Και η σκέψη τους πετούσε πίσω, μακριά, στους δικούς τους, στους τόπους όπου γεννήθηκαν.

Μερικοί, μορφωμένοι, φαντάροι, σκορπισμένοι ανάμεσα στο τσούρμο που άτακτα κατέβαινε το βουνό, συνεπαρμένοι από το μοναδικό θέαμα της φευγάλας των Ιταλών, φώναζαν κάθε τόσο, όσο έπαιρνε δυνατά, βάζοντας τα χέρια γύρω στο στόμα τους. - Ουαί τοίς ηττημένοις, ουαί τοίς ηττημένοις, ουαί τοίς ηττημένοις - και η ιαχή του θριάμβου, σαν μακρινός αντίλαλος, ξαναγύριζε από τα στόματα άλλων φαντάρων, όπως ακριβώς γίνεται με τους πετεινούς την αυγή, σκορπώντας ριγή συγκίνησης σ' όσους ένοιωθαν την σημασία της.

Κόντευε πιά σούρουπο, και στο 24 φυλάκιο, όπου εγκαταστάθηκε αμέσως ενδιάμεσος τηλεφωνικός σταθμός, οι τηλεφωνηταί άναψαν φωτιά. Οι φαντάροι από τον κάμπο έβλεπαν στον ξέμακρο ορίζοντα τον καπνό που ανέβαινε στον ουρανό, και νοσταλγικά θυμόντουσαν την Πατρίδα. Σέ λίγο όμως χάθηκε κι' αυτός, και η Ελλάδα, σαν ιδέα πιά, κλείσθηκε για πάντα στις καρδιές τους.

Γιάννης Αλ. Γέροντας

(σελ 81)

Ωραίες ημέρες, «γκραντιόζικες» ημέρες

Ήταν ωραίες ημέρες, «γκραντιόζικες» ημέρες. Δεν θά ξεχάσω τό πώς ένοιωσα, ούτε μπορώ νά ξανανοιώσω έτσι, όταν περάσαμε τά σύνορα καί μπήκαμε στήν Αλβανία. Σπουδαίο πράγμα! Τήν χαρά πού νοιώθεις, τό νά μεγαλώνης τήν πατρίδα σου. Μεγάλο πράγμα! Δεν εκφράζεται. Καί όταν συμβαίνη τά καινούργια εδάφη νά είναι ελληνικά καί οι πληθυσμοί Έλληνες, τί άλλο θέλεις ...

Υπάρχει γιά τόν άνδρα μεγαλύτερη χαρά από τό νά μεγαλώνη τήν πατρίδα του;

Προφορική μαρτυρία Αλέκου Βερνίκου

(«Μαρτυρίες '40-'41» τών Κ.Χ' Πατέρα & Μ. Φαφαλιού)

(σελ 81)

Η μάχη τής Πίνδου

Ο Γράμμος και ο Σμόλικας, πού τινάζουν τις κορυφές τους στά σύγνεφα 2520 έως 2636 μέτρα ύψους - δυό βουνά, γεμάτα τεράστιες σπαθιές τιτάνων, γκρεμούς, αβύσσους, βαθύτατες, δασωμένες χαράδρες, αντάρες, και όπου σκαρφαλώνουν, μέ στροφές ιλιγγου, φοβερές γιδόστρατες.

Εκεί πάνω, μεταξύ ουρανού και γής, αντιπροσώπευσαν τόν αγώνα τής ανθρωπότητας για τήν λευτεριά και όλες τις ελπίδες της, οκτώ Ελληνικοί λόχοι, μέ κουρελιασμένες στολές, σκισμένες αρβύλες (βλέπε αναφορές τού Διοικητή αποσπάσματος Πίνδου), μ' ελάχιστα πυρομαχικά, μέ λίγη γαλέτα και ψωμοτύρι στό σακκίδιο, αλλά γεμάτοι ψυχή. Οχτώ λόχοι, μέ τήν σκληρότατη εντολή νά επιτελέσουν άθλο απίθανο: Νά κάμουν απαραβίαστο ένα έδαφος 70 χιλιομέτρων μάκρους και 10 έως 15 βάθους! ...

.....

Όταν λέμε εποποιία τής Πίνδου, τις πρώτες ημέρες, στις πρώτες κρούσεις, εννοούμε Δαβάκη. Τ' όνομά του, η μορφή του, τά έξαλλα μάτια του, η θεία του τρέλλα, έρχονται αμέσως στόν νού μας. Η έδρα τού Ξακουστού αποσπάσματος του, τό Έπταχώρι, θά μείνει άθάνατο στην Ελληνική, αλλά και στην παγκόσμια ιστορία. Από τό ταπεινό σπιτάκι ενός μπακάλη τού χωριού αυτού, πού ήταν

η
κατοικία του, φτερούγισε πρός τόν απελπισμένο κόσμο
η

εκπληκτική νίκη της Λευτεριάς, εναντίον της βίας και της τυραννίας που φοβέριζε την ανθρωπότητα.

Σπύρος Μελάς

«Η ΔΟΞΑ ΤΟΥ 40»

(«Μαρτυρίες '40-'41» τών Κ.Χ' Πατέρα & Μ. Φαφαλιού)

(σελ 81)

Μεθύσι πολέμου

Ο Σπύρος Μελάς (μέ την ιδιότυπη, αλλοπρόσαλλη ιδεολογικά, αλλά και συναρπαστική,

συχνά απρόσμενα τολμηρή, προσωπικότητά του) ήταν μία έκπληξη για μένα όταν απαντηθήκαμε στην Πρεμετή.

- Ναι, Ορέ. .. , μου είπε. Αισθάνομαι πολεμιστής αυτή την ώρα! Και αισθάνομαι παιδί. .. (είχε περάσει τὰ εξήντα). Και μάχομαι με τό καλέμι μου και με τόν θάνατο κάθε ώρα, κάθε στιγμή!

Υπερβολές τού, μακαρίτη πιά, μάστορα τής πέννας, αμφιλεγόμενου Νέστορα τής τότε Λογοτεχνίας μας; Όχι! Γιατί έτσι μαχόμαστε όλοι ... Γιατί χωρίς, εμείς οι δημοσιογράφοι, νά είμαστε στην πρώτη γραμμή, χωρίς τήν

«ετικέττα» τού παλληκαριού στά μέτωπά μας παίζαμε με τόν κίνδυνο αδιάκοπα. Βομβαρδισμοί, κίνδυνοι για αιχμαλωσία, κρύο ανελέητο, αρρώστιες, ήτανε μέσα στις πιθανότητες τών επαγγελματικών «εξερευνήσεων» μας.

.....

Ακόμα μία φορά ένοιωσα τό ανατριχιαστικό αυτό συναίσθημα, όταν με εντολή τού Στρατηγείου έπρεπε νά φθάσω στό Αργυρόκαστρο για νά συναντηθώ εκεί, με τόν επίλαρχο Σταμάτη Μερκούρη, (τόν πατέρα τής Μελίνας), και νά τού επιδώσω κάποιαν ενσφράγιστη διαταγή. Τό στρατιωτικό αυτοκίνητο περίμενε έξω από τό Στρατηγείο. Και οδηγός του, ποιός; ο Άγγελος Λάμπρου, ο φίλος κινηματογραφιστής, παλιός πρωταθλητής τών 100 μέτρων, πού είχε φθάσει έως τούς Ολυμπιακούς αγώνες τού Λός Αντζελες ...

Ψύχραιμοι και ... πράοι, ξεκινήσαμε. Η απόσταση δέν ήταν μικρή, και φλυαρούσαμε ώσπου νά φθάσουμε στην πόλη αυτή πού ήδη τήν είχε καταλάβει ο Ελληνικός Στρατός. Και φθάσαμε ... Αλλά τό Αργυρόκαστρο ήταν ολότελα ερημωμένο.

Μία πόλη φάντασμα! Ψυχή στους δρόμους και πουθενά ο Μερκούρης με τό τμήμα του ...

Αργότερα, μάθαμε πώς μόλις είχε προωθηθεί προς τα Αλβανικά Ενδότερα - αιτία οι αδιάκοποι βομβαρδισμοί που αποδεκάτιζαν τό στρατηγικό αυτό σημείο.

Βγήκαμε σέ μία μικρή πλατεία, αμήχανοι, αναγκασμένοι νά γυρίσουμε πίσω, άπρακτοι. Κάναμε λίγα βήματα, σταθήκαμε μπροστά σέ μία υπόγεια ταβέρνα καί ονειρευθήκαμε τί ωραία θά ήταν εάν μπαίναμε νά πιούμε ένα «στηλωτικό» κρασί!

Τήν ώρα τής ευδαιμονικής αυτής σκέψης, ακούσαμε κάτι σάν κοιμισμένο «χρ ... χρ ... χρ ...», πάνω από τά κεφάλια μας. Τί νά ήταν αυτό; Ήταν η σειρήνα τού συναγερμού τής πόλης! Αναιμική, σχεδόν ασύλληπτη σέ αυτιά. Καί πριν προλάβουμε νά υλοποιήσουμε τόν κίνδυνο, πίσω από τό βουναλάκι όπου είχαμε πριν αντικρύσει ανύποπτοι, πρόβαλε σμήνος από ιταλικά αεροπλάνα που άρχισε νά βομβαρδίζει αμείλικτα τήν έρημη πολιτεία.

Ο Λάμπρου μ' έσπρωξε στά σκαλιά τής υπόγειας ταβέρνας. Έπεσα μέ τά μούτρα προς τά κάτω καί πίσω μου ρίχθηκε κι' εκείνος, μέ τίς αρβύλες του νά εξέχουνε στό έδαφος! Ένα από τά βλήματα τόν κτύπησε στό πόδι καί τόν τραυμάτισε ελαφρά. Μείναμε εκεί όπου είμαστε ακίνητοι, έως τήν στιγμή όπου ένα άλλο «χρ ... χρ ... χρ ...», τό ίδιο αναιμικό όπως τό πρώτο, σήμανε τό τέλος τού συναγερμού. Βγήκαμε από τήν ταβέρνα μέ ένα είδος μεθυσιού αλλιώτικο από τό κανονικό! Τό τραύμα τού Λάμπρου ήταν επιπόλαιο, ευτυχώς ...

Όμως, εάν είμαστε λίγο μακρύτερα απ' τήν σωτήρια αλβανική ταβέρνα, τί θά είχε συμβεί;

Αυτά είναι τά «περασμένα, ξεχασμένα ...»

Αλέκος Λιδωρίκης

«ΑΠΟ ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΝΟΣ ΠΥΡΟΒΟΛΗΤΗ»

Εφ. Ελευθεροτυπία, 31.10.1979

(«Μαρτυρίες '40-'41» τών Κ.Χ' Πατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 134-135)

Τό θαύμα τής άνισης πάλης

23 Δεκεμβρίου

Καταλάβαμε τήν Χειμάρρα καί αιχμαλωτίσαμε ολόκληρο τάγμα.

...Κορυτσά ... Αργυρόκαστρο .....Άγιοι Σαράντα ... Χειμάρρα ... Όλα ελληνικά ονόματα, ονόματα πού συγκινούν βαθιά, γιατί συνδέονται από παλιά μέ τό Έθνος μας.

Η Αθήνα λένε πανηγυρίζει, χτυπούν οι καμπάνες, σημαίες βγαίνουν παντού, ο κόσμος χύθηκε στους δρόμους, φιλιέται καί κλαίγει. Εμείς εδώ γιατί δέν τό νοιώθουμε έτσι; Γιατί δέν εξωτερικεύεται η κρυφή χαρά πού κλείνομε μέσα μας; Η χαρά πού κάνει τήν καρδιά νά

χτυπά πιο γρήγορα.

Πανηγύρι θά έπρεπε νά ήταν καί εδώ, μά είμαστε πολύ κοντά στόν τόπο όπου πολεμούν, οι καταστροφές από τίς εναέριες επιδρομές φαίνονται παντού. Είναι πρόσφατος ο άμεσος κίνδυνος πού περάσαμε καί μόνο συγκινημένη χαρά για τό θαύμα πού έγινε, πλημμυρίζει τήν ψυχή μας. Τό θαύμα τού Δαυΐδ μέ τόν Γολιάθ, τής άνισης πάλης.

Τό θαύμα πού, εάν ακούσεις τούς φαντάρους καί τίς γυνακούλες όταν ανάβουν τό κεράκι τους στην εκκλησία, τό εκανε η «Παναγία η Μεγαλόχαρη». Όσοι δέν μπορούν νά πιστέψουν στα θαύματα, λένε πώς τό εκανε η
αθάνατη ελληνική ψυχή καί η
αγάπη τής λευτεριάς.

Στίς νίκες δέν χτυπούν εδώ οι καμπάνες. Λές καί η Θεσσαλονίκη φοβάται νά ταραξει τήν φαινομενική της γαλήνη. Φοβάται, γιατί οι κρότοι πού τήν αναστατώνουν είναι οι άγριες στριγγλιές, σειρήνες, οι μπόμπες πού σκάζουν, τό αντιαεροπορικό πού βαρά καί ο βόμβος από τά αεροπλάνα τά εχθρικά καί τά δικά μας, πού συνοδεύουν όλους αυτούς τούς κρότους. Τά νοσοκομεία είναι ξεχειλα από τραυματίες, καί πένθος θανάτου έχει ήδη μπει σέ πολλά σπίτια. Υπάρχει η χαρά στην ψυχή μας, μά ο φόβος καί ο πόνος έχει ριζώσει καί αυτός. Έτσι κινούνται όλοι σιγαλά, σάν νά έπαιρναν μόνο ελαφριές ανάσες. Γι' αυτό δέν χτυπούν εδώ οι καμπάνες, δέν σημαιοστολίζομε, δέν πανηγυρίζει η πρωτεύουσα τής Μακεδονίας σάν τήν Αθήνα.

Παραμονή Χριστουγέννων.

Βυθίσαμε τρία μεταγωγικά τού εχθρού καί τό κατόρθωμα αυτό τό εκανε τό υποβρύχιο «Παπανικολής» μέ κυβερνήτη τόν Ιατρίδη.

Η δουλειά εξακολουθεί ίδια πάντα, σαν να μην υπήρχαν γιορτές χριστιανικές. Πήγα σε διάφορα νοσοκομεία για να ευχηθώ τις αδελφές, και να δώ τα παλικάρια, πού καθένα με κάποια νοσταλγία θα σκέπτεται τέτοια ώρα τό σπίτι του και τούς δικούς του.

Τό τμήμα ψυχαγωγίας εργάζεται πιο εντατικά ακόμα, και οργανώνει γιορτές και μικροπαραστάσεις παντού.

Στόν Σιδηροδρομικό Σταθμό στόλισαν γιορτινά, με σημαίες και πρασινάδα, τήν καντίνα.

Σ' ένα τραπέζι, κάθονται τρεις άντρες σιωπηλά, λές και δέν σχετίζονται με όσα γίνονται γύρω τους. Με τούς άλλους πού φορούν τό όμοιο χακί. Μοιάζουν τόσο απόμακροι, σαν να περιμένουν κάτι πού δέν μπορεί να έλθει. Τούς πλησιάζω:

- «Τί είναι, παιδιά;»

Σηκώνουν τό κεφάλι. Τυφλοί είναι και οι τρεις. Ο ένας έχει επίδεσμο στά μάτια, οι άλλοι τίποτα.

- «Τόν συνοδό περιμένομε... Είπε έτσι, να τον περιμένομε, λέγει, θα έλθη να μάς πάρη.»

Δέν παραπονιούνται, δέν ζητούν τίποτα. Καρτερικός ο τρόπος τους και υπομονετική η αναμονή τους. Εκείνος με τον επίδεσμο είναι να μπει σε νοσοκομείο στην Αθήνα, οι δύο άλλοι φεύγουν με άδεια για τα σπίτια τους στην Πελοπόννησο. Τις συμπάθειες και τις περιποιήσεις πού τούς κάνουν τά κορίτσια τής καντίνας, τις δέχονται ήρεμα, σχεδόν αδιάφορα, ήδη μοιάζει να τούς χωρίζει κόσμος ολόκληρος από τούς καλότυχους πού βλέπουν. Εάν περνώντας, τούς σκουντουφλήσει κανένας στρατιώτης, έτσι ακίνητοι όπως κάθονται, λένε μόνο: «Σιγά, συνάδελφε». Χωρίς άλλη διαμαρτυρία ή παράπονο. Λές και τούς έχει πιά υποτάξει τό γραφτό τους.

Βιργινία Ζάννα

«ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΠΟΛΕΜΟΥ '40-'41»

(«Μαρτυρίες '40-'41» των Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 141-142)

Καί τού χρόνου μέ την νίκη

... Αλησμόνητη θά μας μείνη σ' όλη ίσως τήν ζωή, η ψυχική μας ανάταση κατά τά Χριστούγεννα. Καθισμένοι σκυφτοί μέσα σ' έναν αχυρώνα σκοτεινό, ενώ έξω τό σκοτάδι μέ τήν χιονοθύελλα αγριεύουν περισσότερο τήν νύχτα - μία σκέψη κυριαρχεί στίς χριστουγεννιάτικες αναμνήσεις μας. «Αχ! νάχαμε ένα Ευαγγέλιο, μία Συνέκδημο σήμερα». Ξάφνου ένας συνάδελφος μπαίνει μέ μία «Νεολαία» στά χέρια, πού στό εξώφυλλό της έχει τήν εικόνα τής Θεομήτορος. Γιά πότε δημιουργήθηκε τό εικόνισμα τού αχυρώνα μας σέ μία γωνιά του! Μπροστά στήν εικόνα, ένα καντήλι - από άδειο κουτί κονσέρβας, μέ λίγο λάδι και μέ φτιλί από βαμβάκι ατομικού επιδέσμου - σκορπά τό απλό φώς του στόν σκοτεινό αχυρώνα μας και ημερεύει τό περιβάλλον του. Γαλήνεψε και η ψυχή μας και μία βαθειά ικανοποίησις ζωγραφίσθηκε στό πρόσωπό μας πού είναι πάντα στραμμένο πρός τό εικόνισμα γιά τήν επιτυχία μας – η ψυχή βρήκε στήν κατάλληλη στιγμή εκείνα πού ποθούσε - τήν θρησκευτική ανάταση - από τό σύμβολο.

Μέ μιάς, άρχισαν τή χείλη μας νά ψάλλουν τούς γνωστούς μας θρησκευτικούς ύμνους γύρω στην Γέννηση τού Σωτήρος καί μείναμε σύμφωνοι όλοι νά σηκωθούμε νά τούς ξαναψάλλουμε κατά τάς 3 μετά τή μεσάνυχτα.

«Αί! παιδιά, ώρα είναι!», ακούσθηκε μέσα στόν ύπνο μας μία φωνή, πού μάς έκανε νά πεταχθούμε άμέσως επάνω. Ρίχνομε στην πλάτη τήν χλαίνη καί άμέσως μπροστά στό εικόνισμα - τό ωραιότερο τού κόσμου - κάτω από τό φώς τού καντηλιού αφήνομε τίς ψυχές μας νά ψάλλουν τήν Γέννηση τού Χριστού.

Ουδέποτε στην ζωή μας νοιώσαμε τέτοια θρησκευτική κατάνυξι, όση 'κείνη τήν βραδυά μέσα στόν αχυρώνα, τέτοια ψυχική αγαλλίασι - Τό «Δόξα εν υψίστοις ... », τό «επεσκέπατο ημάς ... », έβγαιναν από ψυχές, πού διψούσαν από τέτοιες στιγμές ιερές.

Μέ μία χειραψία καί μέ μία ευχή στά χείλη «καί τού χρόνου μέ τήν νίκη, παιδιά, στά σπίτια μας», τελειώσαμε τήν προσευχή μας.

Βωβοί μέσα στην κουβέρτα ενώ κυλούσε από τή μάτια ένα δάκρυ αναμνήσεων, ορκιζόμαστε ακόμη μία φορά νά θυσιασθούμε για τήν πίστι τού Χριστού καί για τήν τιμή τής Πατρίδος μας.

«Τι ωραία πού ήταν η χθεσινή βραδυά. Αξέχαστη θά μάς μείνη», ήταν τή πρωινά λόγια, πού ανταλλάξαμε. Αλήθεια, αξέχαστα θά μείνουν τή Χριστούγεννα τού 1940.

Υπ/κός Τσέλεκας Κων/τίνοσ Τ.Τ. 724

Εφ. Εκκλησία, αρ. 3,1941

(«Μαρτυρίες '40-'41» των Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 147)

Σάς υποσχόμεθα τήν τελικήν νίκην

Μέτωπον Δεκέμβριος. Τό παχύ χιονάτο στρώμα, από δέκα μέρες τώρα, διαρκώς σκεπάζει τά άγρια βουνά τής Αρβανιτιάς. Τά λευκά πέταλά του διαρκώς σάν ροδόσταμο ραίνουν τις νίκες μας. Έστω και υπό τοιαύτας συνθήκας ετοιμάζεται ο λόχος μας νά εορτάση εδώ στό μέτωπο τήν μεγάλη χριστιανική Γιορτή. Μόνο η ανάμνησι τού σπιτιού και τής οικογενείας δημιουργεί καύσι στό παγωμένο μας κορμί, πού εχει διαρκώς τό βλέμμα τής ψυχής του προσηλωμένο, αφ' ενός στήν Νίκη και στό μεγαλείο τής Ελλάδος μας και αφ' ετέρου στούς αγαπημένους μας πού εφέτος θά γιορτάσουν Χριστούγεννα πολεμικά. Όσο για μάς εδώ επάνω, νά μή μάς συλλογιέσθε γιατί η μεγάλη Μάννα μας εφρόντισε για όλα.

Αρχίζουμε μέ τά κάλαντα, στήν αρχή στήν σκηνή τού λοχαγού μας και μέ τήν σειρά σ' όλους τούς αξιωματικούς τού τάγματος. Κονιάκ, τσιγάρα παντού άφθονα. Συσσίτιο πού φανερώνει όλη τήν φροντίδα τού Εθνικού Κυβερνήτη και τό ενδιαφέρον του, ο στρατός νά μή στερηθή τίποτε. Ό,τι μάς συγκινεί εξαιρετικά είναι η στιγμή όπου θά μάς μοιράσουν τά δώρα πού μάς στέλνει η Εθνική οργάνωσις τών μετόπισθεν.

Όλοι οι φαντάροι από ένα δέμα. Τί χαρά, τί υπερηφάνεια νά νοιώθουμε ότι όλο τό Έθνος, ολόκληρη η Ελλάς σέ μάς έχει στρέψει τόν νούν καί τά βλέμματα.

Τώρα ο ταχυδρόμος, χιονισμένος σάν τόν Άη Βασίλη πού μικρά παιδιά βλέπαμε στίς φωτογραφίες, μάς μοιράζει τό ταχυδρομείο. Χαρές, συγκινήσεις, δάκρυα. Γράμματα, γλυκίσματα, χαρτοφάκελα, ξερά φρούτα, καί τί δέν θέλετε, όλα μάς εκδηλώνουν τήν αγάπη, τήν λατρεία καί τόν θαυμασμό τών μετόπισθεν. Εδώ επάνω δέν υπάρχουν διακρίσεις. Όλοι, μεγάλοι καί μικροί αξιωματικοί καί οπλίται, αποτελούμεν μίαν οικογένεια, τ' αδέρφια μιάς Μάννας πού κινούνται γιά τήν αυτή προσπάθεια, γιά τήν Νίκη. Όλα είναι κοινά δώρα τής κοινής μητέρας μας, πού μάς θερμαίνει μέ τό καλοριφέρ τού Πατριωτισμού.

Άς χιονίζει, άς παγώνουν τά μέλη, η ψυχή θερμαίνεται μέ τήν αγάπη της. Αγάπη, καί μόνον αγάπη, φυτρώνει εδώ στίς ψυχές όλων μας, καί μ' αυτήν σάς υποσχόμεθα τήν τελικήν Νίκη.

Λοχίας Ζ. Ζ εκ Β. Βροντάδου

Εφ. Η Πρόοδος, Χίου 25.1.1941

(«Μαρτυρίες '40-'41» τών Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 147)

Νεκροταφείο μουλαριών, αυτοκινήτων, κάρων

... Μέ τα χιόνια, μέ τούς πάγους, είχε φάει πολύν κόσμον αυτός ο καταραμένος δρόμος. Όσους συνάντησα και μετά, στό Μέτωπο, πού 'χαν περάσει από δώ, όλοι τους τόν θυμούντο μέ φρίκη, κι' όλοι τους συμφωνούσαν πώς δέν είχαν ξαναδεί χειρότερο. Οι χαράδρες του ήταν σωστό νεκροταφείο μουλαριών, αυτοκινήτων, κάρων. Όταν ήταν παγωμένος, έβλεπες ολόκληρες σειρές φορτωμένων μουλαριών νά γλιστρούν πάνω στά πέταλά τους σάν σέ πατίνια, μ' ανοιγμένα τά μπρός και τά πίσω πόδια τους, σέ μία ύστατη προσπάθεια ισορροπίας, και μέσ' στό ιλιγγιώδες γλίστρημα και στην καταράκλα τους, νά παρασέρνουν στόν γκρεμό, και τούς μεταγωγικούς πού προσπαθούσαν νά τά συγκρατήσουν. Τά πέταλα κ' οι αρβύλες, πάνω σέ μία κάθετη επιφάνεια από γυαλί.

Γιάννης Μπεράτης

«ΤΟ ΠΛΑΤΥ ΠΟΤΑΜΙ»

(«Μαρτυρίες '40-'41» τών Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 170)

Γράμμα στο άλογό μου

Τό νά γράψει κανείς σ' έναν άνθρωπο, είναι ίσως εύκολο στους πολλούς. Τό νά γράψει σ' ένα ζώο, είναι αφάνταστα δύσκολο. Για τούτο φοβάμαι. Δέ θα τά καταφέρω.

Τά χέρια μου έχουνε σκληρύνει από τά λουριά σου κ' ή ψυχή μου από άλλη αιτία. Όμως πρέπει. Αισθάνομαι τήν ανάγκη. Γι' αυτό θα σου γράψω.

Στήν αρχή δέν μέ ήθελες. Καταλάβαινες σέ μένα τόν άπραγο μέ τό αδύνατο χέρι. Ειχες δίκη. Ίσως για πρώτη φορά, έβλεπα άλογο από τόσο κοντά. Τάλογα πού ειχα δει στήν ζωή μου, ήτανε στά τσίρκα πού τά δουλεύανε κοζάκοι, και στις κούρσες πού τά παιζαν οι άνθρωποι. Αυτό μέ ειχε πειράξει. Δέν εισθε προορισμένα για τόσο χαμηλές πράξεις. Άς είναι ... Αυτό είναι μια άλλη ιστορία, καθώς λέει ο Κήπλιγκ, αυτός πού τόσο σάς ειχε αγαπήσει και ιστορήσει.

Τό ξέρω πόσο σέ κούρασα. Στραβά φορτωμένο, ακολουθήσες υποταχτικά στις πορείες τής νύχτας. Γρήγορα γίναμε φίλοι. Μέ συνήθισες. Έπαψα πιά νά σέ χάνω μέσα στ' άλλα τά ζώα τής Μονάδας μας.

Έπαψα νά μη σέ γνωρίζω .

Άν αρχίσω τά «θυμάσαι», δέν θα τελειώσω ποτέ.

Λατρεύω τήν συντομία. Θα σου θυμίσω μονάχα τρεις νύχτες μας. (Απορώ μέ τόν εαυτό μου απόψε. Τόσο στοργικά δέν μιλήσα ποτέ, σέ κανένα).

Θυμάσαι την νύχτα με την βροχή; Ανελέητα κ' οι δυό μουσκεμένοι, προχωρούσαμε μέσα στην νύχτα.

Μόνοι. Σε οδηγούσα ή με οδηγούσες; Κάρφωνα νυσταγμένα μου μάτια στο νυχτερινό παραπέτασμα, όπως δέν τα κάρφωσα τότε όπου αναζητούσα φανάρια στην Βόρειο Θάλασσα. Η όσφρησή σου μάς έσωσε. Ένας σταύλος μάς έγινε άσυλο. Παραμερίσαμε τον σανό κι' ανάψαμε φωτιά. Λέω, ανάψαμε. Εσύ μούδινες θάρρος. Ξαπλωμένος, σάκουα να μασάς. Κατόπι σουμίλησα. Ποτέ δέν συμφώνησα με τους ανθρώπους, όπως τότε με σένα. Κοιμηθήκαμε συζητώντας. Εγώ, ξαπλωμένος στο χόρτο. Εσύ όρθιο. Πόσοι άνθρωποι δέν κοιμούνται όρθιοι, περπατώντας, δίχως να χουν την δική σου νόηση; Ας είναι ...

Η δεύτερη νύχτα: Τότε πού μπήκαμε μάλλους, πολλούς, μέσ' στην μάχη. Μπορούσε κοντά από κεί να κουβαλήσουμε τραυματίες. Ακούσαμε μαζί τον -θόρυβο του πολέμου και τον συνηθίσαμε. Πήραμε τό παλληκάρι με τό πληγωμένο πόδι και φύγαμε. Ποτέ μου δέν σε είδα πιό προσεχτικό και τόσα αλαφροπάτητο. Είχες ξεχάσει κείνο τό νευρικό σου συνήθειο, να πηδάς σηκώνοντας τό σαμάρι. Τάχες όλα νοιώσει, ίσως πριν από μένα.

Και τώρα, η νύχτα στο βουνό με την λάσπη:

Βαρυφορτωμένοι, κατάκοποι, προχωρούσαμε. Είν' αφάνταστη η λύπη κ' η κακομοιριά πού δοκιμάζεις σαν αισθάνεσαι νάσαι και να βλέπης ανθρώπους και ζώα και τά πάντα μέσ' στην λάσπη.

Άλογα και μουλάρια πεσμένα, μάς κόψανε τον δρόμο. Εμείς προχωρούσαμε. Άξαφνα έπεσες. Πέσαμε θέλω να πώ. Με τά δυό σου πόδια σπασμένα, με τό κεφάλι χωμένο στις λάσπες. Θυμάσαι πόσα προσπάθησα. Δέν τό κατόρθωσα. Πρέπει να νοιώσεις καλά, πώς δέν φταίω. Ποτέ δέν προσπάθησα τόσα. Έμεινα δίπλα σου ολόκληρη νύχτα. Πιό πέρα από μάς, ένας Ιταλός σκοτωμένος. Πάνω μας η Μεγάλη Άρκτος, τό Βόρειο Στέμμα, ο Αστερισμός του Ωρίωνα ψιχάλιζαν φώς.

Δέν είδα ποτέ πώς πεθαίνουν οι άνθρωποι. Γύρισα πάντα τά μάτια μου από τον θάνατο. Μά φαντάζομαι ...

Παύω. Φοβάμαι μήπως πώ λόγια μεγάλα. Φυλάω ακόμα τό ξυστρί και τήν βούρτσα σου. Όταν κάποτε κι' αυτά θά τά παραδώσω, θά σέ φυλάξω στήν μνήμη μου.

Οι κάλοι τών χεριών μου από τά λουριά σου μού -είναι τόσο αγαπητοί, όσο εκείνοι πού κάποτε απόχτησα στις θαλασσινές μου πορείες. Θά ξαναγράψω ...

Κούδεσι, Μάρτης 1941

Νίκος Καββαδίας

(Ξένος Ξενίτας «ΤΟ ΘΑΥΜΑ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ ΑΠ' ΤΗΝ ΣΚΟΠΙΑ Της ΙΙΙ ΜΕΡΑΡΧΙΑΣ)

(«Μαρτυρίες '40-'41» τών Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 170)

Ουδέν κακόν αμιγές καλού

Αλβανία 1940-1941.

Είχαμε να πλυθούμε σχεδόν έξι (6) μήνες.

Χιλιάδες ψείρες (οι οποίες με τις διασταυρώσεις -ελληνικές, ιταλικές, αλβανικές - είχαν διάφορα χρώματα και μορφή.) Είχαν γεμίσει το σώμα μας, από κεφαλής μέχρι ονύχων. Ήταν μία κατάσταση και επικίνδυνος και ενοχλητική και αειδής.

Εν τούτοις ήτο και ωφέλιμος, γιατί πάνω στο χιόνι, όλη την νύχτα, σαν πλαγιάζαμε να λαγοκοιμηθούμε, ξυνόμαστε, ξυνόμαστε σ' όλο το σώμα, ώστε να μη παγώνουμε, αλλά από το ξύσιμο άναβε όλο το κορμί μας.

Τάσος Παρπαίρης

(«Μαρτυρίες '40-'41» των Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 180)

Τό ... Ταμείον

Κυριακή, 5 Ιανουαρίου 1941

Αυτή την στιγμή, γίνεται τό καθημερινό ψείρισμα, τό ταμείον δηλαδή λεγόμενον. Συμμετέχουν, ο επίλεκτος δεκανεύς, Λεβέντης, Μαραγκάκης, Καταπότης, Αντών. Μαμαλάκης, καί εγώ. Από σήμερα καί στό εξής, θά σημειώνεται τό καθημερινόν ταμείον.

Χατζησπύρου ...20 -

Λεβέντης ... 3 - (έν ζεύγος καί μία)

Μαραγκάκης ... 4 -

Μαμαλάκης ... $2+3 = 5$

Καταπότης ... .

ΚΙ' ΕΓΩ ... 2 - μά μεγάλες.

Αυτό γίνεται κάτω από τό φώς κλεμμένου πάντοτε σπαρμασέτου, άλλοι εφαρμόζουν διαφορετική τακτική. Βγάζουν τά εσώρουχά τους καί τά εκθέτουν στό τρομερό κρύο. Αλλά

δυστυχώς, αυτή η τακτική δεν είναι καθόλου αποτελεσματική.

Αργά πιά, θά ήτο 23 η ώρα, πέσαμε για ύπνο ...

Από τό Ημερολόγιο Πολέμου τού Αγγέλου Σαράντου

(«Μαρτυρίες '40-'41» τών Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 180)

Νά σου υπογράψω ένα γραμμάτιο.

Είμεθα στην Λέσνιτσα μέ τό Υγειονομικό, όλον τόν χειμώνα. Ήμουνα τραυματιοφορέυς και κουρέας τής Διοικήσεως τού τάγματος. Μού λέει μία μέρα ο Διοικητής τού Υγειονομικού Κέντρου: «Πρέπει νά κουρέψουμε τούς στρατιώτες». Μάζεψα ξύλα και έκανα μία φρίντζα σάν μαγαζάκι. Στην φρίντζα μέσα αυτή, μαζέψαμε παλιόξυλα και κάναμε μία καρέκλα, και εκεί έβαζα τούς φαντάρους. Είχα τά κουρευτικά εργαλεία όλα μαζί μου, και τούς κούρευα. Η ψείρα ήταν μέ τό τσουβάλι.

Αμέτρητες ψείρες. Από κάτω από τό πέτο τού γιακά, ήθελε νά κάνουμε ένα σωρουδάκι και τις σκοτώναμε με μιά πέτρα. Ήλθε μία φορά ένας στρατιώτης, οΓιώργης, και μου λέει: «Θέλω νά μου κάνεις περμανάντ». Τόν κούρεψα και μου λέει: «Φέρε νά σου υπογράψω ένα γραμμάτιο γιά τήν πληρωμή».

Προφορική μαρτυρία Γιάννη Υψηλάντη

(«Μαρτυρίες '40-'41» τών Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 181)

Απαγορεύονται τά σούπα, μούρες ...

4 Μαρτίου 1941

Σήμερα απεφάσισα νά βάλω μπουγάδα.

Από τ' άγρια ξημερώματα, βασανίζομαι νά σαπουνίσω τ' άπλυτα. Τό σαπούνι δέν πιάνει, τό νερό είναι απελπιστικά παγωμένο.

Αντεκατεστάθη τό 27^{ον} Σύνταγμα από τό 53^{ον}. Τό απόγευμα, προσκλητήριο. Μάς επιθεωρεί ο νέος Συνταγματάρχης κ. Πρίντζος.

Απαγορεύονται, μάς λέει, τά σούπα, μούπες, μέ τούς Αλβανούς, ν' ανάβετε, όσο μπορείτε, μικρές φωτιές, νά μή βγάζετε τ' άρβυλα τήν νύχτα, νά προσέχετε σάν τά μάτια σας τά όπλα σας, νά μήν εμφανίζεσθε σ' ακάλυπτα μέρη.

- Σύμφωνοι;

- Μάλιστα, Κύριε Διοικητά!

Καί τό βράδυ, ανάβουμε τήν φωτιά μας, βγάζουμε τίς αρβύλες καί ξαπλώνουμε στόν σάκκο τού ύπνου.

**Από τό Ημερολόγιο Πολέμου τού Βάσου Τσιμπιδάρου
(«Μαρτυρίες '40-'41» τών Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 181)**

Ο θρίαμβος του Ευζώνου

Εφυλλομετρούσα τελευταίως μίαν συλλογήν σχεδιασμάτων, «καρτούνς» όπως τὰ λέγουν οἱ Ἄγγλοι, πού εδημοσιεύθησαν εἰς ἀγγλικά φύλλα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἰταλικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος, μέχρι τῶν τελευταίων ζοφερῶν ἡμερῶν δουλείας καὶ δεινοπαθημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ὑπὸ τὸν ζυγὸν τριῶν ἀπηνῶν τυράννων. Εἰς τὰ σχεδιάσματα αὐτά, τὰ ὅποια προκαλοῦν τὴν συγκίνησιν, τὸν θαυμασμόν καὶ τὸν οἶκτον, ἕνας εἶναι ὁ ἥρωες καὶ ὁ θριαμβευτῆς: Εἶναι ὁ Εὐζωνας. Αὐτὸς μὲ τὸ εὐπετές τσαρούχι του καὶ μὲ τὴν αἰχμὴν τῆς λόγχης του, συμβολίζει τὴν δόξαν καὶ τὰς νίκας τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, πού κατεδίωξε τὰς λεγεῶνας τοῦ Μουσσολίνι ...

.....

Καὶ μετὰ τὰς Θερμοπύλας ἡ «Αποθέωσις τοῦ Ευζώνου». Ἡρωες χλαμυδοφόροι καὶ κρानοφόροι, ὑψώνουν ἕνα Εὐζωνον εἰς ροδοβαφὴ σύννεφα δόξης, καὶ ὁ σχεδιαστής χαράσσει ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴν εἰκόνα: «Μεταξὺ τῶν Ἀθανάτων».

Σχεδιάσματα εμπνευσμένα, σχεδιάσματα καλλιτεχνικά, σχεδιάσματα πού διερμηνεύουν ὅλην τὴν ἀγάπην καὶ ὅλην τὴν φιλίαν τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ πρὸς τὸν Ἑλληνικόν.

Δημήτριος Κακλαμάνος

«ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ»

(«Μαρτυρίες '40-'41» των Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 184)

Ήταν οι Έλληνες που σκαρφάλωναν ...

Με κόπο φθάσαμε στην στροφή του γιδόστρατου. Τότε, σαν χτύπημα πούρχεται απότομα στο κεφάλι, ο εφιάλτης σκέπασε μονομιάς τ' αυτιά μας, χώθηκε στην ρίζα της κάθε τρίχας μας, το δέρμα σαν νάχε δεχθεί σ' όλη του την επιφάνεια, ηλεκτρική εκκένωση, αναταράχθηκε. Η γλώσσα μαζεύθηκε κόμπος πίσω στην ρίζα της, έκλεισε την ανάσα.

Ήταν οι Έλληνες που σκαρφάλωναν την πλαγιά, σ' ένα μισόκυκλο π' αγκάλιαζε τό ύψωμα. Πηδούσαν γρήγορα από πέτρα σέ πέτρα. Πότε φαινονταν, πότε χάνονταν, ανάλογα μέ τις εκρήξεις των όλμων που σέ πυκνό μπαράζ προσπαθούσαν νά τούς κρατήσουν. Όπου έπεφτε τό μάτι, έβλεπεσ στρατιώτες νά σκαρφαλώνουν.

Από κάθε στόμα έβγαινε η ίδια κραυγή. Οι λαιμοί τους είχαν κλείσει κ' η φωνή κατάληξε σέ ούρλιασμα, τέτοιο που ποτέ δέν τόχε ακούσει μέχρι τότε τ' αυτιά μας, ούτε η θύμηση

μπορούσε νά τό συγκρίνει μ' άλλο κανένα.

Στό φώς πού κατέβαινε θαμπό απ' τά γκρίζα σύγνεφα, διακρίνονταν μακριά, εδώ κι' εκεί, πέρα καί μπρός καί πίσω, οι λόγχεις στις άκρες τών τουφεκιών.

Κραυγές πού χτυπούσαν στους βράχους, κατακυλούσαν σ' αντίλαλο στις χαράδρες, υψώνονταν ολόϊδιες, μονότονες, μονοκόμματες, στον σκοτεινό, στον κρυμμένο μέ πικνά σύννεφα θόλο τ' ουρανού.

Ήταν μία φωνή από χιλιάδες στόματα, πού 'βγαινε σέ τρία φωνήεντα. Κοβόταν κι' έσβηνε, καί προτού σβήσει εντελώς, ξανάρχιζε μέ τήν συχνότητα τής αναπνοής, μέ τό πείσμα οργισμένου θεριού π' αρνιέται νά πεθάνει. Κι' ολοένα, από κάθε σημείο, έσκαζε αυτή η κραυγή έκρηξη, μέ τό άλφα σ' ένταση καί διάρκεια. Κοβόταν στην μέση από 'να ρέκασμα πού έδινε στις φωνές μίαν αμείλικτη, μίαν αδυσώπητη αγριάδα. Κ' ύστερα, έστελνε όλη τήν ένταση ξανά στό άλφα. Καί τότες, τό 'νοιωθες πού 'μπαινε ζωντανό μέσα στον ήχο, γινόταν παλμός, λαχάνιασμα, αόρατου γίγαντα πού 'λυνε τό δέρμα, κι' έφθανε στην καρδιά, χέρι φριχτό π' ανοιγόκλεινε, τής έπνιγε τά σπαρταρίσματα.

Γιώργος Καράγιωργας

«ΟΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΑΔΕΣ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ»

(«Μαρτυρίες '40-'41» τών Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 184-185)

Η ιστορία μιάς μάχης,

Μέ τους τσολιάδες εις τήν πρώ την γραμμήν.

Τό σάλπισμα εφόδου.

.. Εδώ αρχίζουμε. Ξάφνου, μία σάλπιγγα ακούγεται από πέρα, κι' άλλες ακόμη από πιο μακριά. Καί ταυτοχρόνως, μία απέραντη ιαχή πού συμπληρώνει τούς κρότους των οβίδων:

- Φούσκωσ' τον!

Καί σάν θηρία, τά παλληκάρια μας ορμούν μέ τά τουφέκια στά χέρια, ορμώ κι' εγώ μαζί τους έξω από τά χαρακώματα καί τρέχουμε όλοι μαζί. Άλλοι, οι προνοητικώτεροι, σκυφτοί, κι' άλλοι σάν νά χορεύουν Καλαματιανό. Κραυγάζουν: «Φούσκωσ' τον»! Είναι η νέα ιαχή των τσολιάδων τής Λαμίας, πού πήρε τήν θέσι τού «αέρα». Τρέχουμε ακόμα, σκυφτοί, δέκα, είκοσι, τριάντα μέτρα, πενήντα, ίσως κι' εκατό, καί πέφτουμε πρηνείς.

Τού πολεμικού απεσταλμένου τού «Τύπου» κ. Σ. Ματαντού

Εφ. Ο Τύπος, 9.12.1940

(«Μαρτυρίες '40-'41» των Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 185)

Δέν κλαίω τόν πεσόντα υιόν μου ...

«Τόν μοναδικόν μου διά τας δυσμάς τής ζωής μου γηροτρόφον προσέφερα εις τήν αγαπημένην μας πατρίδα ως ελαχίστην συμβολήν τής οικογενείας μου εις τόν ιερόν αγώνα. Δέν κλαίω τόν ηρωικώς μέ τόν σταυρόν εις τας χείρας εις τά Ηπειρωτικά Βουνά πεσόντα υιόν μου αρχιμανδρίτην διδάσκαλον Ιερόθεον, διότι όχι εις εμέ αλλ' εις τά τάγματα τής πίστεως ανήκε ... ».

Βασ. Μπαζιώτης

Εφ. Ο Τύπος, 20.1.1941

(«Μαρτυρίες '40-'41» των Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 193)

Έτσι αντιμετωπίζουν τον θάνατο οι Έλληνες τού Σαράντα

«Σκύβαμε στην εφημερίδα»

Ξαναβρήκε η πόλη τον χαμένο παλμό της, κι' όλοι τώρα δόθηκαν στην μεγάλη υπόθεση τού πολέμου, πού είχε κι' όλας αρχίσει νά στέλνει τά πρώτα μηνύματα τής νίκης και φυσικά, τούς πρώτους τραυματίες τού μετώπου. Και μαζί, τήν αγωνία στις ψυχές τών γονιών και τών αδελφών, πού 'χαν τά παιδιά τους και τ' αδέρφια τους εκεί ψηλά, στά χιονισμένα βουνά τής Αλβανίας. Κι' από στιγμή σέ στιγμή, μέ τήν ψυχή στό στόμα, περίμεναν κάποιο μήνυμά τους, ένα γράμμα, κ' έσκυβαν κάθε πρωί πάνω στην εφημερίδα, νά διαβάσουν πρώτα τά ονόματα τών τραυματιών κ' έπειτα, τίς ειδήσεις τού πολέμου.

Γύριζα τό μεσημέρι στό σπίτι κι' άνοιγα μέ σφιγμένη καρδιά τήν θύρα, και προχωρούσα μέσα, και μ' αγωνία ερευνούσα τά μάτια τών δικών μου. Κι' εκείνα τρομαγμένα, ζητούσαν

νά μάθουν από τὰ δικά μου τὰ μάτια, κάποιο νέο από τὰ τρία μας αδέρφια. Και κάποτε ήλθε τὸ πρῶτο γράμμα από τὸν ἕναν, ἀλλὰ ἡ αγωνία δὲν μπορούσε νὰ σωπάσει, γιατί δὲν εἶχαμε γράμμα από τοὺς ἄλλους δύο, κι' αὐτὸ τὸ σύντομο πού 'χαμε πάρει από τὸν ἕναν ἀδελφὸ, ἦταν γραμμένο πρὶν ἀπὸ δέκα καὶ τόσες μέρες, καὶ στὸ μεταξύ τοῦτο, εἶχαν γίνῃ φονικὲς μάχες, εἶχαν σκοτωθεῖ πολλὰ ἀδέρφια, εἶχαν γεμίσει τὰ νοσοκομεία μὲ τραυματίες.

Καὶ πάλι σήμερα τὸ πρωί, σκύβαμε στὴν εφημερίδα, πάνω ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν τραυματιῶν καὶ κλείναμε τὰ μάτια ἀπὸ τὸν τρόμο ἐνὸς κακοῦ ἐνδεχομένου κι' ἀφουγκραζόμασταν τὸ κουδούνι τῆς πόρτας, μήπως κ' ἐρχόταν κανένα ἄλλο γράμμα, μήπως, Θεέ μου, ὁ φάκελλος εἶχε καμμὴν ἐπίσημη σφραγίδα καὶ τὸ χαρτί μέσα, καμμὴν υπογραφή τοῦ Μεράρχου, μὲ λόγια «πλήρη ἐθνικῆς ἐξάρσεως», γιὰ τὸν θάνατο ἐνὸς «ἥρωος, πεσόντος εἰς τὸ πεδῖον τῆς τιμῆς, υπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ... »

Γ. Θ. Βαφόπουλος

«ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ»

(«Μαρτυρίες '40-'41» τῶν Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 192)

Έλα νά μάς δής εδώ μέσα ...

Σκυθρωπός, μέ υγρό πάντα τό βλέμμα, έμεινα και πονούσα. Νοσταλγούσα και υπέφερα. Η «επιστροφή»! Μία λέξη τραγική για τίς σφιγμένες καρδιές μας. Η επιστροφή στην αγάπη, στό σπίτι, στό φώς, στην στοργή κι' άλλο τίποτε. Καμμία άλλη συγκίνηση δέν τάραζε την τραγική αδιαφορία μας. Για μάς, η επιστροφή μόνον υπήρχε. Ονειρευόμουν έναν ολόκληρο κόσμο νά επιστρέφει, νά ονειροπολή προχωρώντας και νά βιάζεται. Όλη η ανθρωπότης είχε και κάτι χαμένο ... και μέ σπουδή τό ζητούσε. Όλοι επιστρέφανε, μία πελώρια φάλαγγα από νοσταλγούσες καρδιές πού επιστρέφανε ...

Έλα νά μάς δής εδώ μέσα, όλους τούς ήρωές σας, μέ τά κεφάλια τά πεσμένα στό στέρνο μας και τά εγκαταλειμμένα χέρια. Χαμένους κι' άβουλους, νά σέρνομε απανωτά τά βήματά μας στά ίδια πάντα αχνάρια μέ τά μάτια βαρυστημένα και θολά πού παρακολουθούν μηχανικά την ράχη κάποιου πού βρίσκεται μπροστά μας και τραβούν όλο ίσια ή και στρίβουνε επειδή έτυχε νά στρίψει και η μπροστινή μας ράχη και περνούν έτσι τά λεπτά, οι ώρες, οι μέρες, ωστόσο κάποτε τό μυαλό νά πεταχτή από τόν λήθαργό του για νά γεμίσει από πικρή απορία: Γιατί; Ναι, ... γιατί έτσι είμαστε όλοι οι ήρωές σας πού θά ορθώνουν από καμάρι τό χαριτωμένο κεφαλάκι σας, όταν μεθαύριο θά τριγυρνά την επιπολαιότητά του μέσα στην ανθρωπότητα, πλάϊ σ' αυτούς τούς κακομοίρηδες πού αλλοίμονο, τά ξεχνάνε κι' αυτοί εύκολα όλα, και ξαναρίχνονται στον ενθουσιασμό των μεγαλεπήβολων θουρίων.

Από τό Ημερολόγιο Αιχμαλωσίας τού Κώστα Αργύρη

(«Μαρτυρίες '40-'41» τών Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 199)